

ГАЛИЧ

серія 2
ВИПУСК 8

З Б І Р Н И К Н А У К О В И Х П Р А Ц Ї

Ярослав ПАСТЕРНАК

СТАРИЙ ГАЛИЧ

*Археологічно-історичні дослідни
у 1850–1943 рр.*

Ліля-НВ
Івано-Франківськ
2022

УДК 94 (477.86-21 Галич) (0.064)

П 19

Ярослав Пастернак

Старий Галич // Галич. Збірник наукових праць / За ред. М. Волощука. Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 2022. Серія 2. Випуск 8. 336 с.

Монографія Ярослава Пастернака «Старий Галич» вийшла друком 1944 року і відразу стала бібліографічною рідкістю. Будучи, безперечно, кращою працею з археології княжого Галича, вона залишається досі актуальною.

Ми маємо неоціненний зразок наукового джерела з грандіозним археологічним матеріалом, який зберігає непересічну теоретичну та практичну цінність. Ця книжка мусила би бути настільною в кожній господі Крилоса, Галича, а також розповсюдженою у всі поважні бібліотеки України та за її межами як одна із основоположних праць про давній Галич.

Для істориків, мистецтвознавців, викладачів, студентів і всіх, хто цікавиться історією і культурою Галичини.

Упорядник видання **Юрій ЛУКОМСЬКИЙ**

Упорядник системи покликів, бібліографії та вказівників **Мирослав ВОЛОЩУК**

Третє видання

На обкладинці використано портрет Ярослава Пастернака
з колекції А. Лагодської

ISBN 978-966-668-541-7

© Ю. Лукомський, упорядник, 2022
© Центр медієвістичних студій, 2022
© Видавництво «Лілея-НВ», 2022

ЯРОСЛАВ ПАСТЕРНАК

СТАРИЙ
ГАЛИЧ

*Перше видання книжки вийшло 1944 р. в «Українському Видавництві»
(Краків – Львів)*

НЕОЦІНЕНИЙ ЗРАЗОК НАУКОВОГО ДЖЕРЕЛА

Історична традиція княжої доби нерозривно пов'язує наше минуле із сучасним, а тема давнього Галича, зокрема, хвилює не одне покоління дослідників, починаючи із середини ХІХ ст. Історіографія питання нині становить сотні публікацій. Яскраво вирізняються проблеми досліджень літописного Успенського собору: віднайдення фундаментів, розкопи, візії-реконструкції, інтерпретації історії будівництва, функціонування та занепаду. Скупі, але яскраві літописні згадки про Богородичну церкву давали підставу піонерам-дослідникам галицької старовини — Антінові Петрушевичу, Ісидорові Шараневичу, Юліанові Захарієвичу, Левові Лаврецькому — вбачати її рештки у збережених спорудах або окремих руїнах, які вони відшукали й розкопали у кінці ХІХ ст.

На початку ХХ ст. Йосип Пеленський наблизився впритул до розв'язання питання локалізації Богородичної катедри ХІІ ст. у Крилосі, виконавши поблизу неї кілька попередніх зондувань та запропонувавши її словесну реконструкцію у монографії, яка вийшла друком 1913 р. під егідою польської Академії мистецтв у Кракові. Молодий вчений узагальнив відомості про знані на той час залишки восьми сакральних споруд давнього Галича і охарактеризував їх мистецьку самотність терміном «Галицька архітектурна школа».

Наступний етап у дослідженні княжого Галича припав на 30-ті роки ХХ ст. і повністю ліг на плечі першого дипломованого українського археолога у Львові — Ярослава Пастернака, що навчався у Карловому університеті Праги, згодом упродовж трьох років брав участь у розкопках на Празькому граді. Повернувшись 1928 р. з еміграції до Львова, Я. Пастернак очолив Музей Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка у Львові (1928—1939) і був обраний дійсним членом НТШ (1929).

Своїм першочерговим завданням науковець вважав дослідження-розкриття головної таємниці літописного княжого Галича. Але справа безпосереднього докладного обстеження терену затягнулася на роки. Щойно 1936 р. експедиція Музею приступила до польового

археологічного вивчення терену давнього Галича у Крилосі. Це був початок великих звершень і титанічних зусиль. Наступні роки принесли чимало відкриттів та знахідок, зокрема були повністю розкриті підмурки літописного Успенського собору, що остаточно вирішило проблему локалізації княжого Галича, а наступного року у середній частині притвору під поверхнею підлоги було розкрито монолітний кам'яний саркофаг з тлінними останками чоловічого кістяка, які Я. Пастернак однозначно охарактеризував як поховання фундатора і основника Галицького кафедрального собору, князя Ярослава Володимировича Осмомисла.

Події сенсаційного відкриття стали поворотними у подальшому дослідженні княжого Галича. У 1940–1941 рр. Я. Пастернак продовжив досліді в Крилосі. Зібрані матеріали принесли чимало нової інформації для пізнання основи основ пам'ятки. Згодом під час нацистської окупації, незважаючи на жорсткі обмеження наукової діяльності, археолог зумів підготувати і видати свою знамениту працю під назвою «*Старий Галич*». Це був щасливий виняток в умовах існуючої німецької цензури і, як виявилось, — найважливіший здобуток Ярослава Пастернака у його многогранній діяльності, до якого йшов роками, через різні труднощі та перепони.

На титульній сторінці великої наукової праці значиться: «Моїй дружині Марії присвячую». Для багатьох читачів цієї значущої в українській історіографії книги згаданий рядок залишається непомітним, десь на маргінесі. Але сенс і зміст короткої посвяти надто глибокий. Дружина Марія Пастернакова відома як талановита народна учителька та опікунка дітей. Ще під час Першої світової війни разом зі стрільцями легіону УСС провадила освітню роботу на Волині. Опісля працювала у школі товариства «*Рідна школа*» й займалася дошкільним вихованням у товаристві «*Українська Захоронка*». Упродовж десятиліть подружжя Пастернаків залишалися певним еталоном співжиття та співпраці двох високоосвічених та творчих людей в інтелектуальному просторі Львова, а згодом в еміграційному середовищі канадійського міста Торонто.

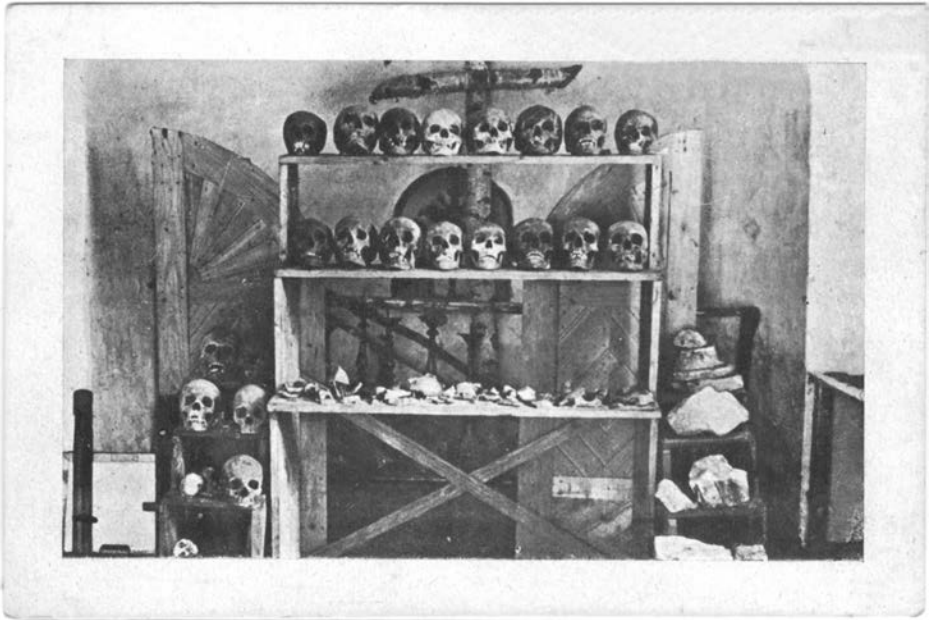
1998 року заходами Інституту українознавства Прикарпатського університету імені Василя Стефаника вийшло друге видання книги «*Старий Галич*», присвячене 1100-річчю Галича. Бібліографічна рідкість потребувала значного поповнення для читацької аудиторії. Вступну статтю підготував дослідник галицьких старожитностей, краєзнавець, згодом доцент кафедри релігієзнавства і теології Ігор Коваль, який одразу

підкреслив — це «книга великої і трагічної долі». Також важливо виділити ще одну його слушну заувагу: «[...] Зрештою, всі розділи монографії мають настільки універсальний характер, що вона стала енциклопедією з археології княжого Галича».

Третє, доповнене видання цієї, значущої для української археології та національної пам'яті, книги свідчить про науковий і суспільний потенціал самої праці, покликаної гідно доповнити ряд вже виданих від 2006 р. у другій серії збірника наукових праць «Галич» видань.

Сподіваємося, що третій вихід «*Старого Галича*» у світ знаменуватиме дієвий етап істинного відродження княжого Галича в сьогоденні й майбутньому України, народ котрої бореться за свою незалежність та свободу саме у ці дні.

Юрій ЛУКОМСЬКИЙ

*Археологічні знахідки, які виявив Я. Пастернак під час розкопок, 1937 р.
Поштівки видавництва «Унія» (Львів)*

ПЕРЕДМОВА

«И приде (Батий) къ Володимерю, и взя и копьемъ и изби и не щадя, такоже и градъ, Галичь, инии грады многы, имъ же нѣсть числа»*.

Після цього старий, княжий Галич став швидко підупадати і згодом пішов до тої міри в забуття, що в другій половині XIX ст. визначення його місця в терені стало вже темою завзятих спорів між дослідниками української старовини.

Цілих 90 років тривали розшуки його центру, зокрема його катедрального собору, бо, за літописними вістками, лише цей собор міг остаточно вказати місце колишньої галицької твердині.

І тільки в 750-ліття смерті Ярослава Осмомисла надра землі розкрили свою тайну. Заговорило каміння — а нам судилось бути товмачем його твердого слова. Майже вікові досліди археологів, істориків та знавців середньовічного мистецтва завершилися вирішним відкриттям останків галицького катедрального собору в Крилосі.

Завданням цієї нашої праці є — дати історію й підсумки згаданих зусиль, роз'яснити одну з важливіших проблем української археології. Виходячи з літописних даних про топографію княжого Галича та з архівно-історичних вказівок до цього, ми подаємо в хронологічному порядку осяги розкопів перших дослідників старого Галича, а далі результати перших систематичних дослідів на його терені, ведених нами в 1934–41 рр., головню на місці княздвору та катедри. Окремий розділ присвячуємо розкопам на монастирищі «Юрівське».

Археологічні розкопи на широкому терені старого, княжого Галича ще далеко не закінчені. Вони можуть тривати ще й кілька десятків літ і принести багато нових важних матеріалів для дальших праць археологів, істориків, архітекторів та істориків мистецтва. Одначе ми вважаємо необхідним подати зацікавленому справою громадянству й науковцям

*Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей. Санктпетербургъ : Археографическая комиссия, 1871. Т. 2. Стб. 786.

вже й теперішні осяги дослідів над історією й культурою княжого Галича, зазнайомити їх зі зв'язаними з цим проблемами та звернути їхню увагу на належне старому Галичеві почесне місце в історії української і взагалі східнослов'янської культури.

Згадуючи при цій нагоді всіх тих, хто став мені в допомозі при відповідальній праці, я хочу передусім висловити велику подяку меценатові української науки й мистецтва, митрополиту Андрею Шептицькому, який потрібними матеріяльними засобами взагалі уможливив перші наші розкопи в Крилосі.

Щиро дякую далі:

своїм співробітникам: історикам мистецтва – проф. др. Володимирові Залозецькому й доц. др. Івану Старчукові та інженерам: Степанові Гелі, Степанові Глібовицькому, А. Поповичеві і Ярославові Бандрівському за безкорисливу працю й фахове знання, вложені у докладний обслід пам'яток архітектури й мистецького промислу княжого Галича, пп. проф. др. Івану Крип'якевичеві, др. Миколі Андрусякові та др. Михайлу Драганові за цінні фахові завваги при писанні праці, Студентським «*Таборам Праці*» за безкористовне жертвування багато фізичного труду під час відслонювання фундаментів катедрального собору, пп. управителям митрополичих столових дібр: В. Боднареві та Дмитрові Герчанівському за щирю гостинність і прихильну допомогу в часі теренових робіт, постійним місцевим робітникам у Крилосі й Підгородді, з Данилом Михальчуком на чолі, за совісну та повну зрозуміння працю впродовж вісьмох літ розкопів.

АВТОР

ЗМІСТ

<i>Юрій Лукомський. Неоціненний зразок наукового джерела</i>	5
Передмова	9
Літописні топографічні вістки про старий Галич	11
Архівно-історичні вказівки XIII–XIX ст. для визначення місця старого Галича та його собору в терені	25
В перших пошуках старого Галича	37
Відкриття катедрального Успенського собору	71
Архітектурні пам'ятки старого Галича	106
Саркофаг Ярослава Осмомисла	185
Терен княжих часів кругом старого собору за розкопами в 1940–41 рр.	198
Розкопи та монастирищі « <i>Юрівське</i> » у 1939 і 1941 рр.	216
Княздвір на « <i>Золотому Току</i> »	224
Література предмету в хронологічному порядку	282
Перелік видань, використаних Ярославом Пастернаком у покликах до праці	297
Іменний вказівник	325
Географічний вказівник	330
	335

Ярослав ПАСТЕРНАК

СТАРИЙ ГАЛИЧ

*Археологічно-історичні дослідження
у 1850–1943 рр.*

Упорядник *Юрій Лукомський*
Верстка *Стефанії Шеремети*
Коректура *Лідії Левицької*

Підписано до друку 01.11.2022 р. Формат 70х100/32.
Гарнітура «TextBook».

Видавництво «Лілея-НВ»
А/С 250, вул. Незалежності, 18/2,
м. Івано-Франківськ, 76018
e-mail: lileyanv@gmail.com
Свідоцтво ІФ №8 від 28.12.2000 р.